

Paulina Knapik-Lizak
Biblioteka Kraków

Pandemia – szansa czy zagrożenie dla bibliotek publicznych na przykładzie Biblioteki Kraków

Streszczenie: Na przykładzie Biblioteki Kraków zaprezentowano działalność biblioteki publicznej w czasie pandemii COVID-19.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, biblioteki publiczne, Biblioteka Kraków.

11 marca 2020 r. Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego z udziałem ministra kultury i dziedzictwa narodowego podjął decyzję o czasowym zamknięciu instytucji kultury¹. Działania te miały zapobiec rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-CoV-2. Świat stanął przed nowym wyzwaniem. Obywatele nie wiedzieli, co się dzieje, w panice i strachu podejmowali działania np. szturmowali sklepy i bankomaty, robili zapasy produktów, w pośpiechu wracali do domów. W mediach co chwilę pojawiały się nowe komunikaty, a decyzje podejmowano i wprowadzano natychmiast. Dla zarządzających instytucjami i przedsiębiorstwami był to intensywny i trudny czas. Pilnie trzeba było dostosować działalność, produkcję oraz usługi do panującej i zmieniającej się sytuacji, a przede wszystkim zadbać o zdrowie i bezpieczeństwo pracowników oraz klientów². W artykule przedstawiona została sytuacja Biblioteki Kraków oraz działania, które zostały podjęte w tych trudnych warunkach. Do opracowania artykułu wykorzystana została literatura przedmiotu, miesięczne i roczne sprawozdania statystyczne oraz opisowe Biblioteki Kraków, raporty z realizacji projektów, a także obserwacje własne autorki.

U progu pandemii

Biblioteka Kraków to miejska instytucja kultury powstała w 2017 r. w wyniku połączenia czterech bibliotek dzielnicowych: Krowoderskiej, Nowohuckiej, Podgórskiej i Śródmiejskiej Biblioteki Publicznej. Jej twórcą i pierwszym dyrek-

¹ #Koronawirus: Zawieszenie działalności instytucji kultury i placówek szkolnictwa artystycznego, 2020, <https://www.gov.pl/web/kultura/zawieszenie-dzialalnosci-instytucji-kultury-i-placowek-szkolnictwa-artystycznego> [dostęp: 2022-04-22].

² Sprawozdanie K-03 Biblioteki Kraków do Głównego Urzędu Statystycznego za 2017 rok.

torem był dr Stanisław Dziedzic. Na strukturę organizacyjną Biblioteki Kraków składają się: Biblioteka Główna, 56 filii, 10 punktów bibliotecznych oraz Klub Dziennikarzy „Pod Gruszką”. Pierwsze lata działalności instytucji to systematyczny rozwój sieci filii bibliotecznych, modernizacja lokali, przenoszenie filii do pomieszczeń dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, poprawa dostępności do zbiorów i usług, realizacja projektów edukacyjnych i kulturalnych w filiach, organizacja spotkań w Salonie Literackim Biblioteki Kraków, udział w wydarzeniach ogólnopolskich i lokalnych, współpraca międzynarodowa, wydawanie czasopism „Kraków”, „Czas Literatury”, „Biblioteka Kraków. Informator Czytelniczo-Kulturalny”, „Rocznik Biblioteki Kraków”, publikacja książek i tomików wierszy w serii „Poeci Krakowa”, produkcja filmowa, przyznawanie Nagrody Krakowska Książka Miesiąca oraz powołanie i przyznawanie Nagrody Żółtej Cizemki.

W 2017 r. z usług Biblioteki Kraków korzystało 139 627 czytelników aktywnych, którzy wypożyczyli 2 299 175 woluminów³. Księgozbiór liczył 1 171 045 woluminów, były to przede wszystkim książki, audiobooki, zbiory elektroniczne. Czytelnicy korzystali także z kodów dostępu do platformy e-booków oraz możliwości wypożyczenia czytników e-booków. W kolejnych latach systematycznie odnotowywano wzrost podstawowych wskaźników czytelnictwa (liczbę użytkowników, wypożyczeń, imprez, uczestników wydarzeń), aby w 2019 r. osiągnąć poziom 152 209 czytelników aktywnych, którzy wypożyczyli 2 343 573 woluminów⁴. W tym czasie księgozbiór liczył 1 244 935 woluminów, poszerzony został o gry planszowe, które zakupiono ze środków Budżetu Obywatelskiego Miasta Krakowa (edycja 2018). Kraków, jako jedno z nielicznych miast, sukcesywnie odnotowywał wzrost poziomu czytelnictwa. Ta tendencja pewnie utrzymałaby się nadal, gdyby nie marzec 2020 r., który zrewidował plany wielu instytucji.

Zamknięcie instytucji kultury

12 marca 2020 r. zaplanowano uroczyste otwarcie Biblioteki Główniej przy ul. Powroźniczej 2, w której przez ponad rok prowadzono kompleksowy remont. Kilkanaście godzin przed tym wydarzeniem okazało się, że nie będzie to możliwe ze względu na rozprzestrzenianie się wirusa SARS-CoV-2. Natychmiast należało poinformować zaproszonych gości o odwołaniu wydarzenia. Nieco więcej szczęścia miała Filia nr 45 przy ul. Teligi 24, która 5 marca została otwarta po remoncie. Czytelnicy tylko przez kilka dni mogli korzystać z wyremontowanej i powiększonej o dodatkowe 100 m² wypożyczalni⁵.

Po otrzymaniu informacji o zamknięciu instytucji kultury podjęto pierwsze działania zapewniające funkcjonowanie Biblioteki w nowych warunkach. Prio-

³ Sprawozdanie K-03 Biblioteki Kraków do Głównego Urzędu Statystycznego za 2019 rok.

⁴ Paluch Janusz M., *Kronika Biblioteki Kraków – 2020 rok*, „Rocznik Biblioteki Kraków 2020”, 2020, s. 520.

⁵ Sprawozdanie miesięczne Biblioteki Kraków za marzec i kwiecień 2020 roku.

rytetowym zadaniem stało się utrzymanie kontaktu z użytkownikami. Czytelnicy, którzy wypożyczali materiały biblioteczne 11 marca mogli ich wypożyczyć więcej niż przewidywał regulamin. Nikt nie wiedział, jak długo biblioteki będą nieczynne. Na drzwiach wejściowych do wszystkich filii zawieszone zostały informacje o zamknięciu, takie same komunikaty pojawiły się na stronie internetowej Biblioteki oraz w mediach społecznościowych. Wszystkie wydarzenia odwołano, terminy zwrotów wypożyczonych materiałów bibliotecznych zostały zmienione, wstrzymano rezerwacje i zamówienia, a opłaty za nieterminowy zwrot książek nie były naliczane przez okres zamknięcia placówek Biblioteki Kraków oraz przez kolejne 30 dni po ich otwarciu. Bibliotekarze udzielali informacji telefonicznie i elektronicznie. Placówki były zamknięte dla użytkowników, ale bibliotekarze nadal pracowali. Wprowadzono pracę rotacyjną, a część osób pracowała zdalnie, część stacjonarnie. Sukcesywnie kupowano i opracowywano nowości wydawnicze, porządkowano księgozbiory, przeprowadzano inwentaryzacje zbiorów, zmieniano układy regałów, dokonywano selekcji materiałów bibliotecznych, pisano scenariusze zajęć i przygotowano materiały do nich, archiwizowano dokumenty, uczestniczono w szkoleniach on-line. Za pośrednictwem mediów społecznościowych zachęcano do korzystania z Biblioteki Cyfrowej Biblioteki Kraków, biblioteki cyfrowej Biblioteki Narodowej (POLONA), platform e-booków, portalu wolnelektury.pl. W czasie pierwszego lockdownu odnotowano znaczny wzrost liczby wyświetleń z własnej Biblioteki Cyfrowej⁶. Sukcesywnie gromadzono i analizowano rekomendacje Biblioteki Narodowej, komunikaty Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także dostępne wskaźniki oraz dane statystyczne.

Po oswojeniu się z nową sytuacją podejmowano działania, które przyczyniły się do wprowadzenia nowych usług oraz nowych form komunikacji z użytkownikiem. Organizator – Gmina Miejska Kraków – przeznaczył środki na zakup dodatkowego pakietu kodów dostępu do platformy e-booków (Legimi), które dystrybuowano poprzez pocztę elektroniczną. Bezpłatnie otrzymano dodatkowe kody do platform IBUK Libra oraz EBSCO. Czytelnicy mogli w elektronicznym katalogu Biblioteki Kraków sprawdzać, czy interesujący ich tytuł dostępny jest w formie e-booka. Na Facebooku kontynuowano akcję pt. „#52 tygodnie z Biblioteką Kraków”. Raz w tygodniu znane osoby polecały książkę w danej kategorii. Zakupiono licencję na platformę do wideokonferencji ZOOM, za pośrednictwem której można było organizować spotkania z pracownikami, a także lekcje biblioteczne czy spotkania autorskie. W momencie ogłoszenia pierwszego lockdownu działalność Klubu Dziennikarzy „Pod Gruszką” została zawieszona. Nie organizowano spotkań w ramach Salonu Literackiego, a warsztaty literackie w cyklu „Peron Literacki Biblioteki Kraków” zostały przeniesione do Sieci. To spowodowało, że uczestnikami zostały osoby z innych miast, które pewnie nigdy nie miałyby takiej możliwości.

⁶ *Antykwariat*, Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmWG-usQJg-leK6BHQGsLeK95MMW2MG9Y> [dostęp: 2022-04-22].

Działalność filmowa

Bibliotekarze bardzo szybko zaczęli zastanawiać się, w jaki sposób można nawiązać kontakt z użytkownikami, by ci nie zapomnieli o bibliotece i jej pracownikach. Mając tylko aparat fotograficzny i niewielkie doświadczenie rozpoczęto nagrywanie krótkich filmów, które publikowano na kanale YouTube Biblioteki. Powstały dwa cykle. Pierwszy z nich to „Antykwariat” – przygotowany przez kierowniczkę Filii nr 3 (pl. Jana Nowaka-Jeziorańskiego 3) polecającą książki, które dorośli mogli mieć w domowych biblioteczkach, m.in. *Lato leśnych ludzi* Marii Rodziewiczówny, *Konopielka* Edwarda Redlińskiego, *List z tamtego świata* Kornela Makuszyńskiego, *Wichrowe wzgórza* Emily Brontë⁷ i wiele innych. „Warsztaty plastyczne DIY” („Do It Yourself”) to z kolei cykl, w którym bibliotekarze prezentowali swoje umiejętności plastyczne. Zachęcali najmłodszych do wykonywania prac plastycznych, ozdób, kartek okolicznościowych i dekoracyjnych różnymi technikami i z materiałów dostępnych w domu. W ten sposób dzieci mogły wykonać m.in. wielkanocnego zajączka i koszyczek, różę z bibuły, książkę origami, narożną zakładkę, las w słoiku⁸ i in. Bibliotekarze samodzielnie nagrywali i montowali materiał filmowy. Profesjonalna seria filmowa powstała z okazji XVII Ogólnopolskiego Tygodnia Bibliotek, który zorganizowano pod hasłem „Zasmakuj w bibliotece”. Scenariusz serii rozmów z osobami uczestniczącymi w procesie powstania książki przygotowali pracownicy Biblioteki Kraków, a realizację zlecono profesjonalście. Do udziału w nagraniu zaproszono przedstawicieli krakowskiego środowiska literacko-wydawniczego, którzy opowiadali o procesie powstawania książki oraz specyfice wykonywanego zawodu. Finalnie w serii „Przepis na książkę” ukazało się sześć odcinków: „Proces wydawniczy od kuchni”, „Przepis na dobry przekład”, „Kulinaryny duet. O owocnej współpracy autora i ilustratora”, „O jedzeniu oczami: jak zaprojektować piękną książkę?”, „Jak zaspokoić apetyt młodego czytelnika?”, „Na deser: czy krytyk krytykuje, a bloger reklamuje?”⁹.

Biblioteka Kraków od lat opracowuje wnioski do programów grantowych, dlatego od razu przystąpiła do „tzw. pierwszej tarczy antykrzysowej, w ramach której wdrożono program wsparcia finansowego dla sektora kultury”¹⁰. Przygotowano wniosek do programu „Kultura w sieci”, którego operatorem było Narodowe Centrum Kultury¹¹. Kilka tygodni później dotarła do instytucji

⁷ *Warsztaty plastyczne DIY*, Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmWG-usQJg-JJNXLXDOXctfZhLUkkqxri> [dostęp: 2022-04-22].

⁸ *Przepis na książkę*, Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmWG-usQJg-Ke85uwgclS0sk8QP6Jg1Y7> [dostęp: 2022-04-22].

⁹ Kisiłowska Małgorzata, *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*, Warszawa, 2021, s. 47.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 kwietnia 2020 r. w sprawie wsparcia finansowego dla osób fizycznych, osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej na zmianę formy upowszechniania działalności twórczej lub artystycznej w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 583.

¹¹ *Cizemkowe czytanki*, Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmWG-usQJg-KOz5OjMfwEfuAMsNHwcYH2> [dostęp: 2022-04-22].

wiadomość o otrzymaniu dofinansowania w wysokości 32 000 zł na realizację zadania „Cizemkowe czytanki – słuchaj on-line z Biblioteką Kraków”. W ramach projektu nagrano i wyemitowano pięć odcinków filmowych, w których krakowscy aktorzy czytali fragmenty książek nominowanych do Nagrody Żółtej Cizemki, ustanowionej w 2017 r. przez Bibliotekę Kraków. Reżyserami serii¹² zostali Adolf Weltschek – dyrektor Teatru Groteska oraz Małgorzata Labiś-Zwolińska. Każdy odcinek miał taką samą konstrukcję. Aktor czytał fragment książki, prezentowane były pochodzące z niej ilustracje, a pracownik filii bibliotecznej, w której nagrywano materiał, opowiadał o bibliotece. Pierwszy odcinek uzupełniono o genezę Nagrody, o której mówiła prof. Alicja Baluch. Do współpracy zaproszono znanych aktorów: Annę Polony, Radosława Krzyżowskiego, Dorotę Segdę, Katarzynę Zawisłak-Dolny i Pawła Kumięgę. Najmłodszemu zaprezentowano następujące książki: *Bajki mariackie* Ewy K. Czackowskiej (il. Katarzyna Fus), *Nieźle ziółko* Barbary Kosmowskiej (il. Emilia Dziubak), *Ten i tamten las* Magdaleny Tulli (il. Alicja Rosé), *Historie zamiecione pod dywan* Agnieszki Zimnowodzkiej (il. Małgorzata Kwapińska), *Smaczne-go, proszę Wilka!* Marty Guśniowskiej (il. Jaga Słowińska). Zgodnie z ustawą o zapewnieniu dostępności odcinki opatrzone napisami oraz tłumaczeniem na Polski Język Migowy (zob. Il. 1). Opracowana została także elektroniczna wystawa poświęcona dotychczasowym edycjom Nagrody Żółtej Cizemki¹³.

Wznowienie działań w reżimie sanitarnym

Bibliotekarze i czytelnicy niecierpliwie czekali na otwarcie bibliotek. Od 4 maja 2020 r. pojawiła się taka możliwość, biblioteki mogły wznowić działalność¹⁴. Konieczne było zachowanie reżimu sanitarnego oraz stosowanie się do wytycznych Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii¹⁵. Biblioteka Kraków stanęła przed ogromnym wyzwaniem. W budżecie instytucji musiano znaleźć środki finansowe na zakup płynów do dezynfekcji, maseczek ochronnych, przyłbic, taśm do wyznaczenia szlaków komunikacyjnych. Każdą filię należało właściwie przygotować (wyznaczyć szlaki komunikacyjne, zorganizować stanowisko zwrotów i wydawania zamówionych książek, zabezpieczyć sale biblioteczne, wyznaczyć miejsce na kwarantannę książek) oraz uzyskać zgodę Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej na jej otwarcie. Istotna była również współpraca z dostawcą oprogramowania bibliotecznego, ponieważ trzeba było je uzupełnić o możliwość oznaczania książek będących na kwarantannie. Od 8 maja 2020 r. zaczęto sukcesywnie otwierać filie Biblioteki Kraków. Nie

¹² Paluch Janusz M., *Kronika Biblioteki Kraków – 2020 rok*, „Rocznik Biblioteki Kraków 2020”, 2020, s. 528.

¹³ Wznowienie działalności niektórych instytucji kultury, 2020, <https://www.gov.pl/web/kultura/wznowienie-dzialalnosci-niektorych-instytucji-kultury> [dostęp: 2022-04-22].

¹⁴ Wytyczne dla funkcjonowania bibliotek w trakcie epidemii COVID-19 w Polsce, 2020, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/biblioteki> [dostęp: 2022-04-22].

¹⁵ Ronkiewicz-Brągiel Izabela, Knapik-Lizak Paulina, *Okres pandemii w Bibliotece Kraków – nowe usługi i formy komunikacji z czytelnikiem*, „Rocznik Biblioteki Kraków 2021”, 2022, s. 245.

Il 1. Kadr z filmu z serii „Cieżkowie czytanki – słuchaj on-line z Biblioteką Kraków”.

było wolnego dostępu do półek, obowiązywały limity osób przebywających w filii, wprowadzono przerwy techniczne na dezynfekcję i wietrzenie pomieszczeń, czytelnicy zamawiali i rezerwowali książki przez katalog elektroniczny, dzwonili do filii lub wypożyczali książki polecane przez bibliotekarzy. W czasie pandemii w statystykach odnotowano wyraźny wzrost liczby operacji zdalnych wykonywanych w katalogu OPAC. W 2018 r. odnotowano 516 088 logowań do katalogu OPAC, a w 2021 r. – 816 791 (wzrost o 58%). W roku 2018 było 116 121 rezerwacji, a w 2021 r. – 267 231 (wzrost o 130%). W 2018 r. odnotowano 81 801 zamówień, a w 2021 r. – 122 939 (wzrost o 50%)¹⁶. Czytelnie długo były nieczynne, dlatego wprowadzono usługę e-czytelnia. Użytkownik Biblioteki Kraków, który zwrócił się drogą e-mailową lub telefonicznie do Biblioteki Głównej, Filii nr 21, 45 lub 53 mógł otrzymać przygotowany przez bibliotekarza skan artykułu, rozdziału lub wybranego fragmentu książki. Do wiadomości załączana była informacja o możliwości korzystania z przesłanych materiałów wyłącznie w ramach dozwolonego użytku osobistego. Dodatkowo pliki zabezpieczano znakiem „Biblioteka Kraków”.

Nadal kontynuowano działalność filmową. W ramach projektu „Biblioteka zmian – zakup wyposażenia do Filii nr 48 Biblioteki Kraków na potrzeby prowadzenia działalności kulturalnej” dofinansowanego ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu zakupiono profesjonalny sprzęt filmowy. Poprawiło to komfort pracy i jakość publikowanych nagrań. Pracownicy Działu Metodycznego i Projektów samodzielnie przygotowali dwie serie filmowe „Teatr od kulis”¹⁷ oraz „Z książką wśród zwierząt”¹⁸. Wieloletnia

¹⁶ *Teatr od kulis*, Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmWG-usQJg-IRCinMzYBHXyGdfignkbpr> [dostęp: 2022-04-22].

¹⁷ *Z książką wśród zwierząt*, Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmWG-usQJg-Jz2A1juPdYP4GI5a4F6gt3> [dostęp: 2022-04-22].

¹⁸ Ronkiewicz-Brągiel Izabela, Knapik-Lizak Paulina, *Okres pandemii w Bibliotece Kraków – nowe usługi i formy komunikacji z czytelnikiem*, „Rocznik Biblioteki Kraków 2021”, 2022, s. 257.

Il. 2. Kadr z filmu zapowiadającego serię „Teatr od kulis”.

współpraca z Dariuszem Cywką – aktorem Teatru Otwartego zainspirowała do przygotowania cyklu sześciu nagrań dla najmłodszych, w których przedstawiono zagadnienia dotyczące teatru, takie jak: proces twórczy, scenariusz, przygotowanie aktora, kostiumy, rekwizyty, pracownice teatralne, lalki, teatr cieni (zob. Il. 2).

„Z książką wśród zwierząt” jest cyklem przygotowanym we współpracy z Fundacją Miejski Park i Ogród Zoologiczny w Krakowie. Każdy odcinek składa się z głośnego czytania fragmentu opowiadania lub wiersza w filii bibliotecznej oraz prelekcji Jerzego Piroga z krakowskiego ZOO na temat zwierzęcia będącego bohaterem czytanego utworu (zob. Il. 3).

W listopadzie 2019 r. pracownicy Działu Metodycznego i Projektów Biblioteki Kraków przygotowali kilka wniosków do programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Narodowego Centrum Kultury. Nikt nie

Il. 3. Plansza tytułowa serii filmowej „Z książką wśród zwierząt”. Autor: Monika Kozera.

przewidywał, że w 2020 r. wprowadzony zostanie stan epidemiczny, a działalność instytucji kultury zostanie zawieszona. Biblioteka pozyskała środki na realizację pięciu projektów: „Czytelniczy budzik – czas na rodzinne czytanie”, „Wielozadaniowy bibliotekarz – cykl szkoleń dla pracowników bibliotek publicznych”, „Etnopodróż z Biblioteką Kraków”, „Biblioteka zmian – zakup wyposażenia do Filii nr 48 Biblioteki Kraków na potrzeby prowadzenia działalności kulturalnej”, „Poeci Krakowa: Jan Polkowski”. Radość z pozyskanych środków była krótkotrwała, ponieważ trzeba było zastanowić się, jak zrealizować te projekty w dobie pandemii i ograniczeń. W ramach aktualizacji wniosków dostosowano planowane wydarzenia do sytuacji epidemicznej. Realizowano je on-line, hybrydowo lub stacjonarnie w przestrzeni miejskiej. Za pośrednictwem platformy ZOOM zorganizowano: spotkania autorskie, spektakle teatralne, lekcje biblioteczne, wernisaże wystaw oraz szkolenia dla bibliotekarzy. Na kanale YouTube udostępniano nagrania rozmów z pisarzami, np. Waldemarem Cichoniem, Justyną Bednarek, Barbarą Gawryluk, Wojciechem Przyłipiakiem, a także prezentację wystawy prac malarskich przygotowanych przez członków Polskiego Związku Głuchych. W parkach, na skwerach zorganizowano głośne czytanie, a w ogrodzie Biblioteki Głównej pikniki czytelnicze oraz Etnopiknik. Mieszkańcy Krakowa licznie gromadzili się na tych wydarzeniach, gdyż były to często jedyne imprezy organizowane stacjonarnie, ale z zachowaniem wszystkich wytycznych sanitarnych. Nowością stała się konieczność zapisywania się na wydarzenia za pośrednictwem formularza dostępnego na stronie internetowej instytucji, a w przypadku imprez plenerowych wypełnienia oświadczenia z danymi oraz pobranie żetonu z cyfrą. Dzięki temu systemowi kontrolowano liczbę uczestników, aby była zgodna z obowiązującymi w danym czasie limitami osób przebywających na wspólnej przestrzeni. Mimo trudnych warunków wszystkie projekty, na które Biblioteka otrzymała dofinansowanie, udało się zrealizować.

Obostrzenia sanitarne zmieniały się, a Biblioteka Kraków natychmiast reagowała na nie. Po kilku miesiącach działalność Klubu Dziennikarzy „Pod Gruszką” została wznowiona. Prowadzono działania hybrydowe – kilka osób uczestniczyło w spotkaniu stacjonarnie, a pozostali mogli skorzystać z transmisji prowadzonej w mediach społecznościowych. Czytelnicy oczekiwali przede wszystkim wolnego dostępu do zbiorów, możliwości nieograniczonego korzystania z czytelni i stanowisk komputerowych oraz organizacji wydarzeń „w realu”. W odpowiedzi na te potrzeby, przygotowano projekt „Literacki ogród Biblioteki Kraków” dofinansowany ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu pochodzących z Funduszu Promocji Kultury. W bezpiecznej przestrzeni ogrodu przy Bibliotece Głównej zorganizowano sześć tematycznych pikników: literacki, futurologiczny, podróżniczy, muzyczno-taneczny, teatralny i naukowy. Ich nadrzędnym celem była prezentacja bogatych i różnorodnych zbiorów naukowych, popularnonaukowych i beletrystycznych dostępnych w Bibliotece Głównej oraz 56 filiach Biblioteki Kraków, a także upowszechnianie wiedzy i kultury. Do współpracy zaproszo-

no lokalne instytucje kultury, księgarnie, antykwariaty oraz wydawców i artystów. Odbiorcami pikników byli dzieci, młodzież, dorośli, seniorzy, osoby z niepełnosprawnościami¹⁹.

W czasie pandemii Biblioteka Kraków kontaktowała się z użytkownikami telefonicznie, mailowo, za pośrednictwem strony internetowej, mediów społecznościowych, BUS TV, „Dwutygodnika Miejskiego Kraków.pl”, miesięcznika „Biblioteka Kraków. Informator Czytelniczo-Kulturalny”, a także „Rocznika Biblioteki Kraków”. Przygotowywano plakaty, ulotki, foldery informacyjne i zakładki. Największe zasięgi i liczbę komentarzy na Facebooku miały informacje o zamknięciu lub ponownym otwarciu filii oraz oryginalne, ciekawe posty przygotowywane przez pracowników Działu Promocji, Marketingu i PR.

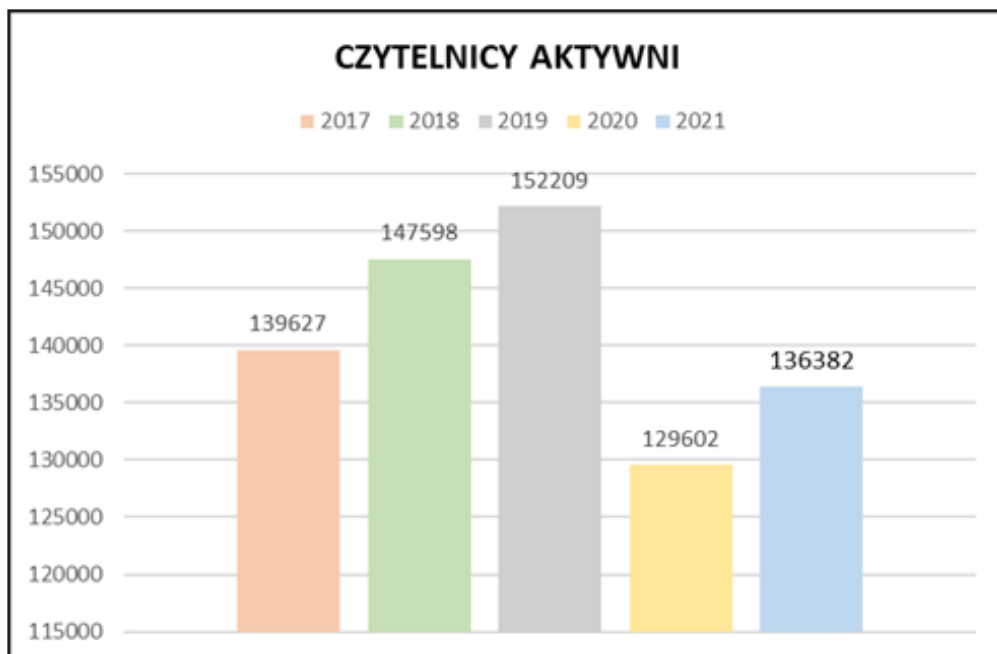
Najtrudniejszym czasem dla pracowników Biblioteki Kraków okazał się przełom marca i kwietnia 2021 r. Wtedy to kilkunastu pracowników zostało zakażonych koronawirusem. Niestety, walkę z chorobą przegrał dr Stanisław Dziedzic – dyrektor Biblioteki Kraków oraz Bogdan Drożdż – pracownik Działu Gospodarczo-Technicznego. Codziennie monitorowano sytuację w filiach bibliotecznych. W przypadku stwierdzenia u pracownika pozytywnego wyniku testu filia była zamykana, a pozostali pracownicy z zespołu pracowali zdalnie.

Wdrażanie nowych usług

Współczesna biblioteka publiczna to instytucja, która wychodzi naprzeciw oczekiwaniom użytkowników, dostosowuje usługi do ich konkretnych potrzeb i umiejętności, a także do rzeczywistych potrzeb społeczeństwa informacyjnego. Biblioteka Kraków analizuje potrzeby użytkowników i wdraża nowe rozwiązania. W 2020 r. z dotacji organizatora rozpoczęto prace nad wprowadzeniem rozwiązań umożliwiających korzystanie ze zbiorów i usług bez kontaktu z bibliotekarzem. Pierwszym działaniem było uruchomienie płatności elektronicznych PayU. Czytelnicy logując się na swoje konto biblioteczne mogą bezpośrednio dokonywać płatności za nieterminowy zwrot materiałów bibliotecznych. W sytuacji zagrożenia epidemicznego taka możliwość okazała się przydatna. Drugim, nieco bardziej skomplikowanym, bo trwającym dziesięć miesięcy, działaniem było wdrożenie usługi zdalnego zapisu z wykorzystaniem profilu zaufanego e-PUAP. Najpierw podjęto pracę nad oprogramowaniem. System biblioteczny musiał przejść testy szczelności i zabezpieczeń, a Biblioteka zobowiązać się do zachowania najwyższych standardów ochrony danych osobowych. Potem czekano na weryfikację dokonywaną przez Ministerstwo Cyfryzacji.

Pandemia wymusiła poszukiwania bezkontaktowych form wypożyczania zbiorów. W 2020 r. mieszkanka Krakowa zgłosiła projekt do Budżetu Obywatelskiego Miasta Krakowa, który zakładał zakup i montaż książkomatu przy Filii nr 16 (ul. W. E. Radzikowskiego 29). Mieszkańcy licznie oddawali głosy

¹⁹ Sprawozdania miesięczne Biblioteki Kraków za styczeń, luty, marzec i kwiecień 2022 roku.

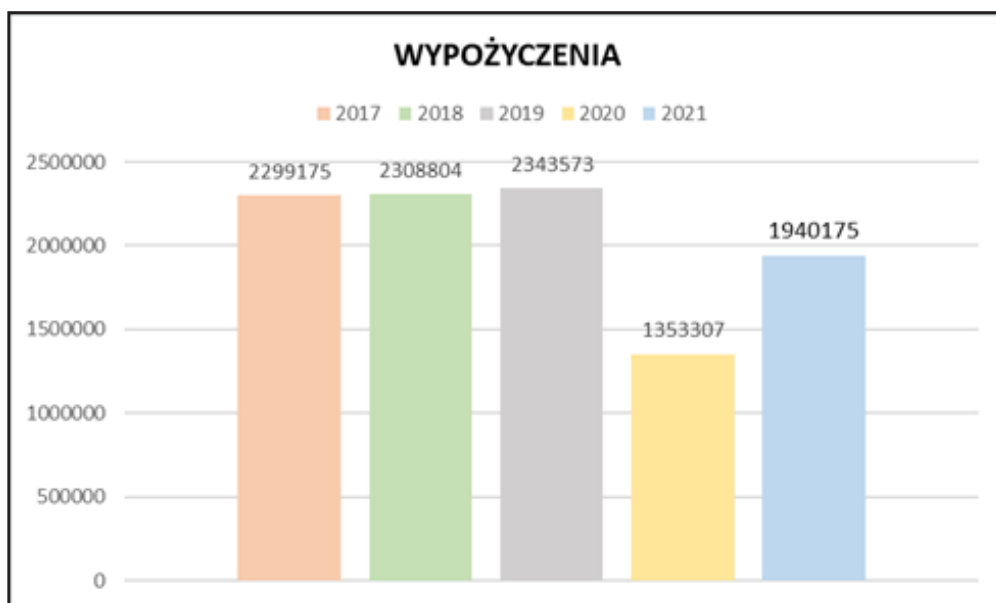

Wykres 1. Liczba czytelników aktywnych w latach 2017–2021. Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań K-03 Biblioteki Kraków do Głównego Urzędu Statystycznego za lata 2017–2021.

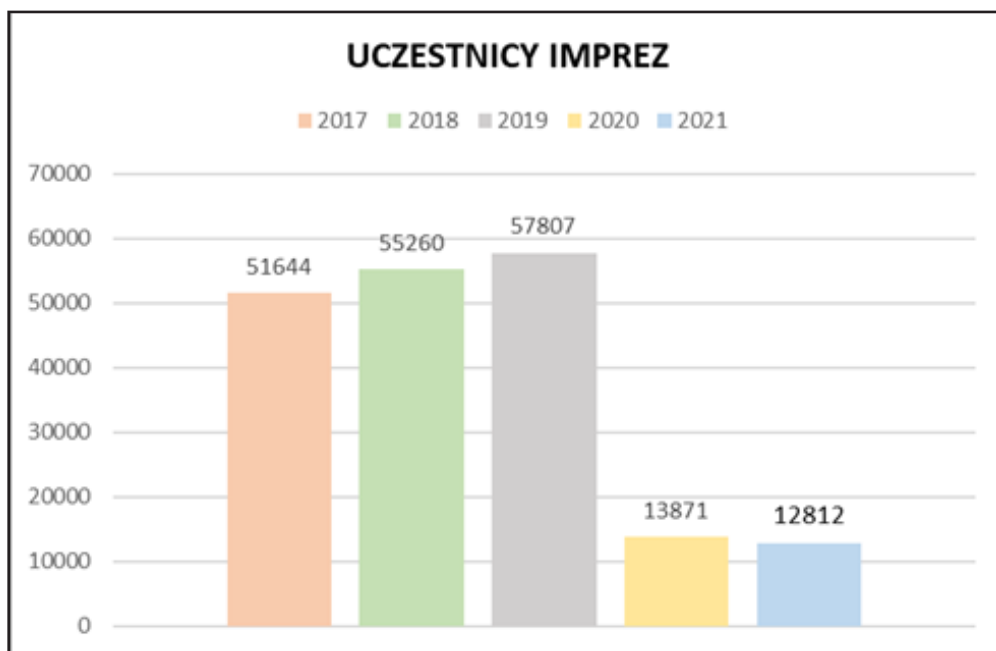
na to zadanie, które otrzymało dofinansowanie i zostało zrealizowane. Do programu „Infrastruktura kultury” Biblioteka Kraków zgłosiła projekt „Biblioteka bliżej czytelnika – książkomat i wyposażenie Biblioteki Głównej Biblioteki Kraków”. Zadanie zostało dobrze ocenione i otrzymało dofinansowanie. Dodatkowo środki na książkomat przy Filii nr 42 (ul. Agatowa 33) przekazała Gmina Miejska Kraków. W 2021 r. Biblioteka Kraków uruchomiła trzy książkomaty. Na każdym umieszczona została specjalna grafika. Zanim to jednak nastąpiło należało uzyskać zgodę na posadowienie książkomatu, przygotować podłoże pod urządzenie, doprowadzić zasilanie i internet, przygotować specyfikację do przetargu oraz zakupić urządzenie wraz z modulem systemu bibliotecznego SOWA. Za pośrednictwem książkomatów czytelnicy mogą wypożyczać i zwracać książki oraz audiobooki. Od stycznia do kwietnia 2022 r. z książkomatów skorzystało 2 669 czytelników, którzy wypożyczyli 2 570 woluminów, a zwrócili 1 986 woluminów²⁰.

W 2021 r. Biblioteka Kraków otrzymała informację, że wniosek złożony do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 oś 2 „Cyfrowa Małopolska”, Działanie 2.1 „E-administracja i otwarte zasoby”, Poddział 2.1.1 „Elektroniczna administracja” otrzymał dofinansowanie na realizację zadania „E-usługi w Bibliotece Kraków wraz z wdrożeniem

²⁰ Kisilowska Małgorzata, *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*, Warszawa, 2021, s. 173–217.

Wykres 2. Liczba wypożyczeń w latach 2017–2021. Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań K-03 Biblioteki Kraków do Głównego Urzędu Statystycznego za lata 2017–2021.

Wykres 3. Uczestnicy imprez. Opracowanie własne na podstawie sprawozdań Biblioteki Kraków za lata 2017–2021.

nowoczesnej infrastruktury informatycznej”. Realizacja projektu zakłada: zakup sprzętu komputerowego oraz urządzenia z oprogramowaniem do zdalnego zarządzania sprzętem, rozwój oprogramowania bibliotecznego i stworzenie aplikacji na urządzenia mobilne oraz poprawę dostępności biblioteki cyfrowej i strony internetowej. Dotychczas zakupiono sprzęt komputerowy, trwają też prace nad przygotowaniem i wdrożeniem aplikacji.

Dwa lata później

W pierwszych miesiącach 2022 r. filie Biblioteki Kraków nadal pracowały w reżimie sanitarnym z zachowaniem dystansu społecznego, obowiązkiem zasłaniania ust i nosa, obowiązkiem dezynfekcji oraz półgodzinną przerwą na dezynfekcję i wietrzenie pomieszczeń. Czytelnicy korzystali z wolnego dostępu do księgozbioru, uczestniczyli w wydarzeniach kulturalno-edukacyjnych organizowanych stacjonarnie lub hybrydowo, mogli także korzystać z czytelni. Niestety ze względu na wzrost zachorowań od 24 stycznia 2022 r. ponownie ograniczono działalność czytelni. Przełom nastąpił w marcu. Od 1 marca 2022 r. zniesione zostały limity osób niezaszczepionych mogących przebywać w pomieszczeniach zamkniętych. Od 8 marca zlikwidowano przerwy na dezynfekcję i wietrzenie pomieszczeń, uruchomiono czytelnię. Najpóźniej, bo dopiero w maju, uruchomiono dostęp do stanowisk komputerowych.

Podsumowanie

W artykule zaprezentowana została sytuacja Biblioteki Kraków w czasie pandemii COVID-19 oraz różnorodne działania, które zostały wówczas podjęte. Z perspektywy dwóch lat można dokonać wstępnej próby odpowiedzi na pytanie, czy pandemia była szansą czy zagrożeniem dla bibliotek publicznych? Na pewno niektóre wypracowane w tym okresie rozwiązania zostaną i będą wykorzystywane w celu poprawy dostępu do zbiorów i usług bibliotecznych. Dotyczy to m.in.: książkomatów, płatności elektronicznych, zdalnych zapisów, spotkań on-line czy działalności filmowej na kanale YouTube. W tym zakresie pandemia dała impuls do podjęcia szybkich działań, które w normalnych warunkach pewnie trwałyby znacznie dłużej. Nowością był sposób komunikacji dyrekcji z pracownikami, kontrahentami, a także pracowników z sobą. Do tego celu wykorzystywano platformę ZOOM lub Microsoft Teams.

Sytuacja epidemiczna wpłynęła na funkcjonowanie bibliotek publicznych, które musiały zmierzyć się z nową sytuacją, dostosować usługi do warunków sanitarno-epidemiologicznych, zadbać o bezpieczeństwo pracowników oraz użytkowników, ograniczyć lub przeformułować działalność kulturalno-edukacyjną, a często również dokonać zmian w strukturze organizacyjnej instytucji oraz planie finansowym. Szczegółowe badania w tym zakresie przeprowadziła Małgorzata Kisilowska. Z ich wynikami można zapoznać się w książce *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*. Dla wielu mniejszych bibliotek publicznych pandemia była czasem całkowitego zawieszenia działalności, ograniczenia lub wstrzymania zakupów nowości, a często

również oddelegowania pracowników do innych zadań. Wskaźniki biblioteczne prezentowane na wykresie 1, 2 i 3 pokazują negatywne skutki pandemii. Największym zagrożeniem okazał się spadek liczby czytelników aktywnych, liczby wypożyczeń oraz uczestników wydarzeń. Przez kilka kolejnych lat biblioteki publiczne będą odbudowywały swoją pozycję wśród lokalnych mieszkańców, aby osiągnąć poziom sprzed pandemii. Trudno dokonać jednoznacznej oceny, bowiem pandemia była zarówno szansą, jak i zagrożeniem dla bibliotek publicznych.

Bibliografia:

- #Koronawirus: Zawieszenie działalności instytucji kultury i placówek szkolnictwa artystycznego, 2020, <https://www.gov.pl/web/kultura/zawieszenie-dzialalnosci-instytucji-kultury-i-placowek-szkolnictwa-artystycznego> [dostęp: 2022-04-22].
- Kanał YouTube Biblioteki Kraków, 2020, <https://www.youtube.com/channel/UCOh9WP1DyCKPfUdyUp9cWSA> [dostęp: 2022-04-22].
- Kisilowska Małgorzata, *Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii*, Warszawa, 2021, s. 47, 173–217.
- Paluch Janusz M., *Kronika Biblioteki Kraków – 2020 rok*, „Rocznik Biblioteki Kraków 2020”, 2020, s. 520, 528.
- Ronkiewicz-Brańpiel Izabela, Knapik-Lizak Paulina, *Okres pandemii w Bibliotece Kraków – nowe usługi i formy komunikacji z czytelnikiem*, „Rocznik Biblioteki Kraków 2021”, 2022, s. 245, 257.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 kwietnia 2020 r. w sprawie wsparcia finansowego dla osób fizycznych, osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej na zmianę formy upowszechniania działalności twórczej lub artystycznej w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii, Dz. U. 2020, poz. 583.
- Sprawozdanie K-03 Biblioteki Kraków do Głównego Urzędu Statystycznego za 2017 rok.
- Sprawozdanie K-03 Biblioteki Kraków do Głównego Urzędu Statystycznego za 2019 rok.
- Sprawozdanie miesięczne Biblioteki Kraków za marzec i kwiecień 2020 roku.
- Sprawozdania miesięczne Biblioteki Kraków za styczeń, luty, marzec i kwiecień 2022 roku.
- Wytyczne dla funkcjonowania bibliotek w trakcie epidemii COVID-19 w Polsce, 2020, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/biblioteki> [dostęp: 2022-04-22].
- Wznowienie działalności niektórych instytucji kultury, 2020, <https://www.gov.pl/web/kultura/wznowienie-dzialalnosci-niektorych-instytucji-kultury> [dostęp: 2022-04-22].

Pandemic – opportunity or threat for public libraries on the example of Kraków Library

Abstract: On the example of the Kraków Library, the activities of a public library during the COVID-19 pandemic were presented. **Keywords:** COVID-19 pandemic, public library, Kraków Library.

Informacja o autorze: **Paulina Knapik-Lizak** – kierownik Działu Metodycznego i Projektów Biblioteki Kraków.